

Pirkanmaan ELY-keskus
PL 297
33101 Tampere
kirjaamo.pirkanmaa@ely-keskus.fi

ASIA: Tampereen kaupungin Pinsiönharjun pohjavedenottoluvan avaaminen ja tarkistaminen Pinsiön-Matalusjoen jokihelmisimpukan- eli raakkukannan turvaamiseksi

Allekirjoittaneet Suomen luonnonsuojeluliiton Pirkanmaan piiri ja raakkuhabitaatin alueella toimivat paikallisyhdistykset esittävät Pirkanmaan Ely-keskukselle vesilakia valvovana viranomaisena Tampereen kaupungin Pinsiönharjun yli 50 vuotta vanhan pohjavedenottoluvan avaamista ja tarkistamista vastaamaan nykyainsäädännön vaatimuksia siten, että vedenotto ei vaaranna uhanalaisen raakkukannan suojelua Pinsiön-Matalusjoella turvaamalla joessa riittävä vesimäärä ja virtaama.

Viitaten vesilain 3. luvun 21§ 2. valvontaveloitteeseen ja ympäristölainsäädännön täydelliseen muuttumiseen sekä joessa vuosikymmenien aikana tutkimuksissa todettuun raakkukantaa vakavasti uhkaavaan joen vesiekologisen tilan huononemiseen, pyydämme asian esityksemme viranomaiskäsittelystä kirjalliset päätökset muutoksenhakuohjeineen.

Viittaamme 19. 4. 2021 Pinsiön-Matalusjoen kalastusyhdistyksen puheenjohtajan ja kahden kuntalaisen Pirkanmaan Ely-keskukselle tekemään esitykseen, johon esityksemme perusteluissa yhdyimme. Viittaamme myös Ely-keskuksen 17.6. 2021 antamaan vastineeseen ja lausuntoon, jossa sivuutetaan pohjavedenoton pitkäkestoiset haitat Pinsiön-Matalusjoen ekologiseen tilaan ja nykyainsäädännön vaatimuksiin tilanteen korjaamiseksi.

Vuonna 1969 myönnetyllä vesilain mukaisella vedenottoluvalla ja vuonna 1976 rakennetulla pohjavedenotolla on ollut tutkimuksiin perustuen kiistaton vaikutus Pinsiön-Matalusjoen tilaan ja joessa elävään jokihelmisimpukkapopulaatioon ja joen purotaimenkannan elinolosuhteisiin. 1980-luvulta lähtien tehtyjen useiden tutkimushavaintojen perusteella raakkujen lisääntyminen loppui pohjaveden pumppauksen alettua harjualueelta. Syynä on ollut vesimäärän huomattava väheneminen joessa, josta seurauksena on ollut mm. raakkuyhdyskunnissa tapahtunutta raakkujen jäätymistä ja vastaavasti poikastuotantoon pysyvästi vakuttanutta veden lämpenemistä kesäaikaan sekä pohjan liettymistä.

Edellä esitetyin perustein vesilain 3. luvun 21§ antaa valvontaviranomaiselle oikeuden hakea luvan muuttamista, johon Ely-keskus ei ole 17.6. 2021 antamassaan lausunnossa katsonut olevan tarvetta. Pykälän 2. kohdan mukaan perusteet muutoksenhauille kuitenkin syntyy, jos hankkeen toteuttamisesta lupamääräysten mukaisesti aiheutuu olosuhteiden muutosten vuoksi vaikutuksia, joita ei muutoin voida riittävästi torjua. Haitalliset vaikutukset jokihelmisimpukalle vedenotosta ovat kiistattomat ja pääasiallinen syy on veden vähyyss joessa.

Pinsiön-Matalusjoki on kuitenkin tyypillinen harjualueen pohjavesien purkujoki, jonka vesiekologinen tila ja vesimäärän sekä virtaaman riittävyys on geologisinkin perustein lähes täysin kiinni Pinsiön harjun pohjavesivarannoista ja niiden purkautumisesta Pinsiön lähteen kautta Pinsiön-Matalusjokeen. Onkin aivan selvää, että ainoa keino palauttaa joen raakku- ja purotaimenkannan elinvoimaisuus ja lisääntymiskyky, on turvata Pinsiönlähteestä Pinsiön-Matalusjokeen harjualueelta tulevan vesimäärän riittävyys. Nykyinen määrä 1000 m³ vuorokaudessa, jolla Tampereen vesi pumppaa vettä lähteeseen, on osoittautunut täysin riittämättömäksi. Kaksi muuta Pirkanmaan raakkujokea saavat vetensä yläpuolisista vesistöistä.

Olosuhteet Tampereen vesihuollon kannalta ovat olennaisesti muuttuneet 50 vuodessa ja kaikki ne syyt, mitkä lupaehdoissa on mainittu vedenoton tarveperusteeksi eivät nykytilanteessa ole enää valideja. Luvan tarveperusteet ja lupaehdot ovat pääosin vanhentuneet. Nykytilanteessa kriisivarantoperuste korostuukin ja sitä taustaa vasten Pinsiön-Matalusjoen tilan kohentamiselle ei pitäisi olla Tampereen vesihuollon kannalta esteitä.

Lupaehtojen ensimmäinen kohta on selkeästi kirjoitettu siten, että vedenottoa jatketaan siihen saakka, kunnes vedenhankinta on kokonaisuudessaan selvitetty. Tampereen kaupunkiseudun vesistöjen vesihuollon kokonaisratkaisu on edennyt hyvin pitkälle muun muassa Näsijärven ja Roineen vedenoton myötä. Myös Näsijärven ja Pyhäjärven veden laatu on ekologisen luokituksen mukaan hyvä. Tähän nähden on olemassa selkeä tarve ja kaikki edellytykset sille, että todetaan vanhentuneet lupaehdot vahingollisiksi joen vesiekologialle. On tarpeen määritellä Pinsiön harjun vedenoton luvan ehdot vastaamaan nykyisiä lainsäädännön vaatimuksia siten, että jokihelmisimpukan elinvoimaisuus turvataan Pinsiön-Matalusjoella.

Tampereen vesi ottaa vettä keskimäärin 4000 m³/vrk ja pumppaa Pinsiönojan kautta Pinsiön-Matalusjokeen 1000 m³/vrk. Ottolupa on 8000 m³/vrk. Pinsiön-Matalusjoen virtaamavaatimus Pinsiön lähteestä lähdeettä alempana olevalla mittapadolla on 2000 m³/vrk. Mikäli joen virtaamaa Pinsiön lähteestä olennaisesti lisättäisiin kolmi- tai nelin kertaiseksi, sillä olisi välittömät vaikutukset Pinsiön-Matalusjoen veden tilan ja vesiekologian paranemiseen.

Pirkanmaa Ely-keskus ja Jyväskylän yliopisto hallinnoivat kuusivuotista EU:n Life-rahoitusohjelmaan kuuluvaa Life-Revives-hanketta. Hankkeessa joelle ja sen valuma-alueelle suunnitellaan kosteikkojen rakentamista sekä laskupurojen ja ojien perkausta ja ennallistamista, suojavyöhykkeiden lisäämistä sekä suodatusaltaiden rakentamista. Toteutuessaan niillä tulee olemaan merkittävä osavaikutus joen tilan sekä raakun ja purotaimen elinympäristön paranemiseen ja raakun lisääntymiskyvyn palauttamiseen. Mutta toimenpiteet eivät ole riittäviä Pinsiön-Matalusjoen riittävän vesimäärän ja virtaaman turvaamiseksi. Life Revives-hanke tukee tarvetta nykyisen pohjavedenottoluvan päivittämiseen. Se tukee myös Jyväskylän yliopiston Life Revives-hankkeen työtä, jossa tavoitteena on raakujen poikastuotannon palauttamien Pinsiön-Matalusjokeen. Yliopiston Konneveden tutkimuslaitoksen koetiloissa tämä on jo onnistunut ja elinvoimaiset raakun poikaset tullaan palauttamaan kotijokeensa.

Luonnon ja ympäristönsuojeluun liittyvät määräykset niin vesilaisissa, luonnonsuojelulaisissa ja ympäristönsuojelun lainsäädännössä ovat muuttuneet täydellisesti ja edellyttävät vedenoton ympäristövaikutusten arviointia ja siten luvan avaamista. Jokihelmisimpukka (*Margarita margaritifera*) on luonnonsuojelulain 46§ mukaan erittäin uhanalainen ja se on myös erityisesti suojeltava laji luonnonsuojelulain 47§ mukaan. Luonnonsuojelulain 78 §:n mukaan luontodirektiivi ja valtioneuvoston asetus edellyttävät, että tiukkaan suojeltujen eläinlajien lisääntymispaikkoja ei saa hävittää eikä heikentää. Myös raakun väli-isäntä purotaimen (*Salmo trutta m. fario*) vaatii elinympäristöltään puhdasta ja happirikasta lähdevettä.

Pinsiön-Matalusjoen valuma-alueella on raakujen suojeluun perustettu Natura 2000 -verkostoon kuuluva alue. Natura-alueen luontoarvoja ei saa heikentää ja raakujen suotuisan suojelun taso tulee turvata. Pohjavedenotto edellyttäisi Natura-selvityksen laatimista, jotta sen vaikutukset luontoarvoihin voitaisiin

arvioida. Nykyinen otto on luonnonsuojelulain 34§ vastainen koska toiminta heikentää Natura-alueen luonnonarvoja. Lupa lienee myös Ylöjärven kaupungin ympäristönsuojelumääräysten vastainen liittyen luonnonsuojelulain mukaisiin säädöksiin. Ympäristönsuojelumääräyksissä valuma-alueella tulisi ympäristönäkökulmat huomioida erityisesti. Vedenoton vaikutuksista tulisi käynnistää lisäksi ympäristövaikutusten arviointi perustuen lakiin ympäristövaikutusten arvioinnin 3 §:ään sekä vesilain 3. luvun 4§:ään liitteeseen 10a.

Aikoinaan runsaana esiintyneestä jokihelmisimpukasta eli raakusta on Etelä-Suomessa jäljellä enää seitsemän populaatiota. Näistä kolme sijoittuu Pirkanmaalle kolmen kunnan alueelle, Ruonanjokeen, Pinsiön-Matalusjokeen ja Turkimusojaan. Etelä-Suomen noin 60 000 yksilön kannasta yli 90% on Pirkanmaalla ja kannat ovat edelleen osin elinvoimaisia.

Pinsiön-Matalusjoessa on edelleen kohtalainen raakkukanta, mutta sen elinvoimaisuutta heikentää voimakkaasti joen vähäinen vesimäärä ja virtaama. Ympäristöministeriön tilauksesta 2020 on valmistunut tutkimusraportti Jokihelmisimpukan nykytilasta ja lajin suojelemiseksi tarvittavista toimista Suomessa. Raportissa todetaan Natura 2000 -verkostoon kuuluvan Pinsiön-Matalusjoen kärsivän Tampereen kaupungin pohjavedenotosta Pinsiönharjasta. Tutkimuksen mukaan joen suojeluarvo on erittäin korkea.

Viitaten edellä esitettyihin lainsäädännön kohtiin ja perusteluihin katsomme, että Ely-keskuksen kannanotto ja tulkinta 17.6. 2021 ei ota huomioon nykyisen vesilain vaatimuksia ja sivuuttaa luonnonsuojelulain ja ympäristönsuojelulakien tuomat uudet vaatimukset sekä tapahtuneet voimakkaat ympäristömuutokset ja luontokadon. Nähdäksemme Ely-keskusten toimintakenttään ja valvontavastuuseen kuuluu myös vesilain osalta kokonaisuuden huomioonottaminen. Pirkanmaan Elyn tulkinta vastauksessaan vesilain 3. luvun §21 2. kohdan tulkinnasta ei edellä esitetyin perustein perustu tosiasialliseen tietoon. Sitä osoittaa mm. Ely-keskuksen tulkinta, että haitta jokihelmisimpukalle olisi todettu kymmeniä vuosia luvan myöntämisen jälkeen. Tämä ei pidä paikkaansa, sillä haitta raakkujen lisääntymiselle on tutkimuksissa todettu jo hyvin pian pohjaveden oton alettua. Siitä on dokumentteja jo 1980 luvun alusta (viittaus mm. Helsingin yliopiston tutkijoiden Göran Bergmannin ja Ilmari Valovirran tutkimuksiin v 1980-1983).

Katsomme, että Ely-keskuksen tulee ryhtyä vesilain 14. luvun 2 § mukaisiin valvontaviranomaisen toimenpiteisiin jokihelmisimpukan suojelun turvaamiseksi Pinsiön-Matalusjoessa. Katsomme, että erittäin uhanalaisen raakkukannan suojeluvaikeus ylittää vesilain pohjavesiluvulle säädetyn korkean muutoskynnyksen. Tähän viranomaisia pitäisi velvoittaa myös Suomen kansainväliset sitoumukset, EU:n biodiversiteettiohjelma, Natura 2000 -ohjelma ja YK:n Montrealin sopimus luontokadon torjumiseksi vuoteen 2030 mennessä.

Tampereella 15.11.2023

Suomen luonnonsuojeluliiton

Pirkanmaan piiri
Antti Virnes
puheenjohtaja

Sari Hämäläinen
järjestösihteeri

Ylöjärven yhdistys ry.
Hannu Raittinen
puheenjohtaja

Halla Savisaari
sihteeri

Nokian yhdistys ry.

Marko Jaakkola
puheenjohtaja

Keijo Rantanen
sihteeri

Kyrön luonto ry.

Heidi Honkamäki
puheenjohtaja

Anne Rantala
sihteeri

Tiedoksi:

Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintovirasto

Tampereen kaupunki, Tampereen Vesi Liikelaitos

Lisätietoja:

Hannu Raittinen
Puh: 0500 485244